

Hoe het stil werd in de polder

*Verhalen en gedachten van Jan Hoekman,
boer en politicus in de IJsseldelta (1859-1949)*

Colofon

ISBN: 978 90 8954 928 0

1e druk 2017

© 2017, Baukelien Koopmans - Van der Werff

Exemplaren zijn te bestellen via de boekhandel
of rechtstreeks bij de uitgeverij:

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Foto omslag: Baukelien Koopmans, uitzicht vanaf Erf 5 op het Kampereiland
Vormgeving binnenwerk en omslag: Evelien Veenstra

Uitgave van dit boek werd mede mogelijk gemaakt door:
Gemeente Zwartewaterland

Gemeente Kampen
Prins Bernhard Cultuurfonds

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Hoe het stil werd in de polder

*Verhalen en gedachten van Jan Hoekman,
boer en politicus in de IJsseldelta (1859-1949)*

Baukelien Koopmans - Van der Werff

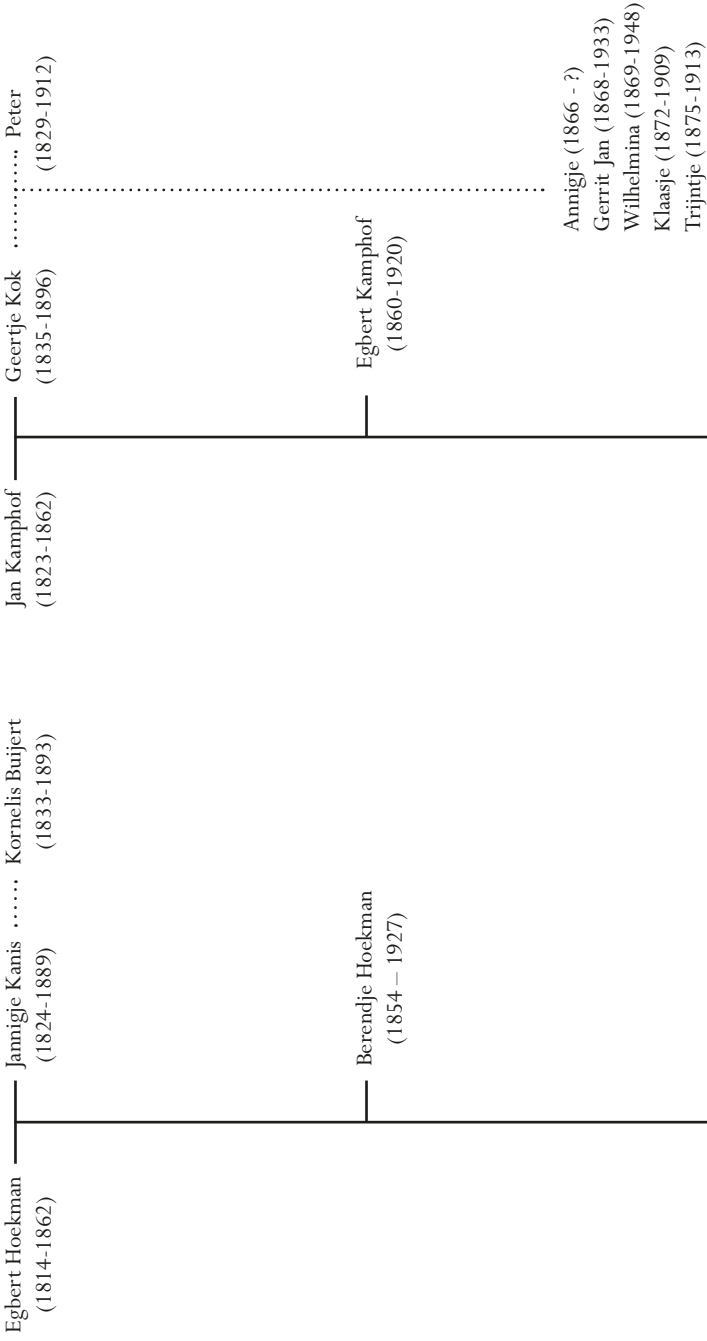
Inhoud

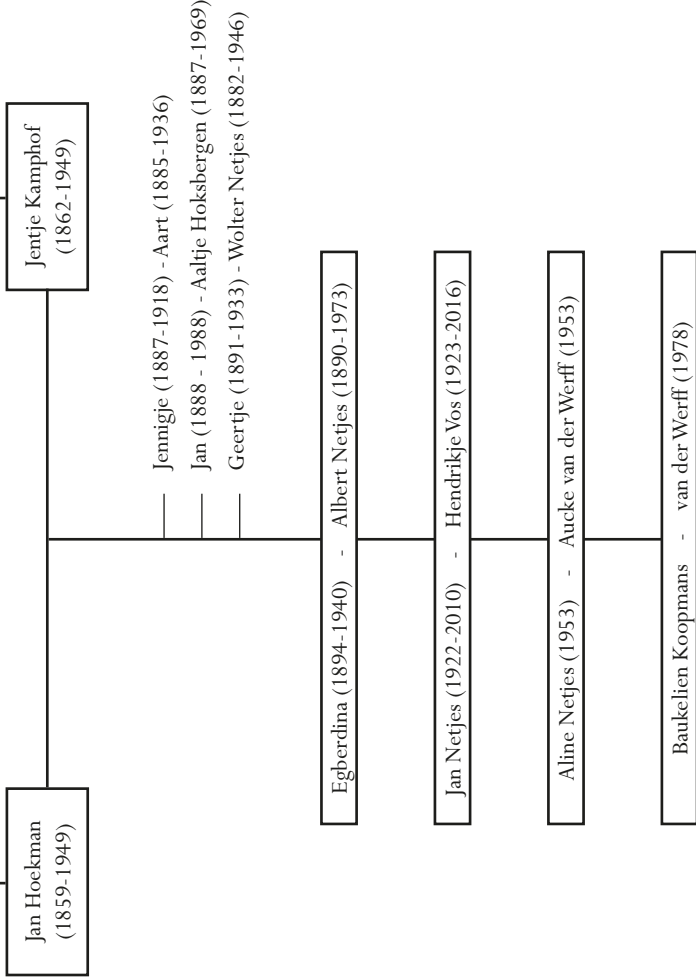
Voorwoord	11
Jeugd in Mastenbroek (vanaf 1859)	21
Ouders Jan Hoekman	21
Jeugd	25
Aardappeleters	29
Leren of werken	35
Met paarden ploeteren over baggerwegen	37
Stoomgemaal	43
Ongure types	44
Volksgeloof	47
Dominees	52
Onder de wapenen	62
Ganzenvangst	69
Jongvolwassen in Mastenbroek (vanaf 1875)	72
Verliefd op Jentje	72
Plagerijen en plezier	74
Spinjachtavonden	77
De oude kat	84
Koppelmaandag	86
Pachter op Kampereiland (vanaf 1886)	99
Eigen erf	99
Het Kampereiland	100
Landbouwcrisis	102
Aan het werk op eigen erf	105
Jentje maakt de boter	107
De komst van ontromers en zuivelfabriek	111

Gezinsleven	113
Overstromingen	118
De overstroming van 1825	125
Verjagen	132
De knecht	135
Familieperikelen	138
Egbert	143
Goudkoorts	144
Alcoholgebruik	147
Zedeloosheid	151
Mond- en klauwzeer	153
Gerommel met hooi	162
Eerste Wereldoorlog	167
Tuinder en politicus in IJsselmuiden (vanaf 1916)	173
Spaanse griep	176
Liefdadigheid	177
Krankzinnig	184
In de politiek	191
Geloof	197
Gods wil en woord	204
Bijbellezen	208
Aflaten, zonden en verantwoording	210
Aanzien van voorgangers	214
Tijdgeest	216
Vrijzinnigen	219
Gepensioneerd	223
Ouder worden	223
Tijd voor verhalen	227

Mattenmaakster Mie	230
Wonderen, verdriet en dankbaarheid	235
Tweede Wereldoorlog	239
Na de Tweede Wereldoorlog	244
Epiloog	255
Verantwoording	256
Bronvermelding	257

Familieoverzicht

Voorwoord

Voor mij op tafel liggen achttien oude schriften en enkele zwart-witfoto's. De legergroene kleur van de schriften is bij de randen door ouderdom een beetje bruin geworden. Als ik er doorheen blader, stijgt bij vlagen een wat muffe boekengeur op. In gedachten hoor ik de docent uit de film *Dead Poets Society* "Carpe, carpe diem" in mijn oor fluisteren. In een scène van die film bekijkt de alternatieve kostschool-docent John Keating, gespeeld door Robin Williams, met zijn leerlingen de eregalerij. De wanden hangen vol oude groepsfoto's van studenten uit een ver verleden. Keating wil zijn leerlingen leren hun eigen koers te varen en alles uit het leven te halen. Als hij achter de jongens langs loopt, fluistert hij "Carpe, carpe diem", wat als een echo in de gang blijft hangen. Dit 'carpe-diem'-gevoel overvalt mij bij het doorbladeren van de schriften.

Ze waren van mijn betovergrootvader Jan Hoekman. Hij leefde van 1859 tot 1949 op het Overijsselse platteland. Op hoge leeftijd, met de dood op de hielen, schreef hij schriften vol over zijn leven: herinneringen aan zijn jeugd in de polder Mastenbroek, het boerenleven met zijn vrouw Jentje en hun kinderen op het Kampereiland en later als gepensioneerd boer en politicus in IJsselmuiden. Hij was zich ervan bewust dat zijn verhaal verloren zou gaan en voelde daarom de drang om het op te schrijven.

Zijn memoires omvatten de dagelijkse gang van zaken, zoals de gebruiken en tradities in zijn jeugd, ordinaire ru-zies in de familie en interessante en grappige anekdotes. Ingewikkelder onderwerpen schuwde hij niet. Uitgebreid

beschreef hij bijvoorbeeld hoe hij langzaam verwijderd raakte van de Hervormde Gemeente en zich uiteindelijk aansloot bij de Vrijzinnige Gemeente in Kampen en hoe het verschillende naasten van hem verging die ‘krankzinnig’ werden.

Ondanks zijn openheid bij veel onderwerpen, zijn enkele belangrijke gebeurtenissen onbenoemd gebleven. Alle drie dochters van Jan en Jentje stierven in de bloei van hun leven, maar dit beschreef hij marginaal. Wat hun trieste lot was, weet ik alleen uit de overlevering in de familie. Slechts eenmaal refereerde hij aan het overlijden van een dochter, door een psalm te noemen die tijdens haar begrafenis werd gezongen. Hij beperkte zich verder tot het melden dat het verlies een groot verdriet betekende en dat hij dankbaar was dat hij dit niet alleen hoefde te dragen, maar kon delen met zijn vrouw.

De schriften geven dus geen compleet beeld van zijn leven, maar bevatten hiaten. Vertrouwde hij niet al zijn gedachten toe aan het papier, omdat ze te persoonlijk waren? Dit is goed mogelijk, want open zijn over gevoelens paste niet erg in die tijd. Gelukkig komen we die terughoudendheid niet overal tegen. Dankbaar maakte hij gebruik van de gelegenheid om een aantal personen die hem dwarszaten in zijn leven, er nog even flink van langs te geven.

Mijn oma (1923-2016), getrouwd met een kleinzoon van Jan Hoekman, en de 100-jarige Aaltje Hoksbergen-Hoekman (1916, kleindochter van Jan Hoekman) hebben Jan Hoekman nog persoonlijk gekend. Ze schetsen hem als een moderne, vrolijke en pientere man. Het is een beschrijving die overeenkomt met het beeld dat ik van hem heb gekregen, maar ik

zie hem daarnaast als een trotse, serieuze en vasthoudende man, die opkwam voor anderen maar ook voor zichzelf.

Dat serieuze is ook wat ik terugzie op de oude foto's. Op een portretfoto, waar hij een jaar of veertig is, zie ik een ernstig gezicht, breed voorhoofd, lange neus en bescheiden kaaklijn. Op een andere foto zit hij samen met zijn vrouw Jentje op een stoel. Ze zijn hier beiden al redelijk op leeftijd. Het is moeilijk voor te stellen, dat dit de man is die het ene schrift na het andere volschreef. Door de schriften voel ik me sterk verbonden met hem, maar als ik naar de foto kijk, voel ik eigenlijk niets. Geen herkenning, geen gelijkenis; maar die voelde ik wel toen ik de schriften las. Hoewel er generaties tussen ons liggen, voel ik me verwant met hem. Zijn boerenbloed stroomt ook nog door mij. Mijn jeugd bracht ik door op het platteland van Friesland, en ik was erg gelukkig als ik na schooltijd in oude kleren en met laarzen aan door het weiland achter ons huis banjerde. Slootje springen, boter- en pinksterbloemen plukken, kievitseieren zoeken, pasgeboren geitjes en lammetjes aaien: met boer zijn had het natuurlijk niets te maken. Maar het in een weiland zijn gaf - en geeft mij nog altijd - een heel vertrouwd gevoel.

Ik kwam vroeger vaak op het Kampereiland. Mijn grootouders woonden op boerderij 'De Heultjes', aan de Frieseweg langs het Noorddiep. Om er te komen vanuit Friesland moesten we eerst een eind rijden door de Noordoostpolder, met strakke akkerbouwkavels. Maar zodra we de Ramspolbrug over waren, veranderde de omgeving. Het lieflijkste landschap dat ik kon bedenken, kwam tevoorschijn: rietgedekte boerderijen op terpen omringd door groene weilanden met koeien. Langs de kronkelige wegen groeiden knotwilgen, met daarachter door de rietkragen het glinsterende water

van de rivier de IJssel en het Noorddiep. Na een paar bochten doemde het fenomenale zicht op de Hanzestad Kampen op.

Logeren op de boerderij vond ik heerlijk. Als ik onder de frisse lakens en dekens lag, hoorde ik de koeien loeien, hun kettingen rammelen en een enkele auto rijden. Tegen de tijd dat ik opstond, zo rond acht uur, waren de koeien al gemolken en graasden ze tevreden in de wei. Aan het eind van de dag mocht ik mee om ze weer op te halen. Dit was voor mijn gevoel een hele klus, want er stonden altijd een paar in de uthoeken van het weiland, die niet van plan waren uit zichzelf te komen. Maar door de schoonheid van de omgeving en de rust die er heerste, was dit niet vervelend, zelfs niet toen ik op mijn slipper in een verse koeienvlaai stapte en de smurrie zich een weg omhoog baande tussen mijn tenen.

Vlkbij deze boerderij is de kern van het Kampereiland. Deze kern bestaat uit een school, een kerk, ontmoetingscentrum ‘Ons Erf’ en enkele woningen. Mijn oma vierde de laatste jaren haar verjaardag in dit ontmoetingscentrum. Eén keer per jaar stond ik daar even buiten naar Kampen te kijken en dan deed het een beetje pijn. Het uitzicht is niet meer wat het was. Er kwam een extra brug over de IJssel en langs de rivier verrezen grote loodsen die het gebied deels beroofden van zijn charme. Toch, als ik over de nieuwe brug rijd en ik overzie het prachtige Ijssellandschap, dan betovert dit elke keer weer.

Betoverde het mijn betovergrootvader ook? Jan Hoekman bracht een groot deel van zijn leven door op het Kampereiland. Vanaf zijn huwelijk met Jentje in 1886 pachtte hij dertig jaar

lang Erf 5 in de polder Mandjeswaard. Gelegen in een uit-
hoek van het Kampereiland vlakbij de Zuiderzee lag zijn
terp.

Mijn vraag of hij het landschap ook betoverend vond, werd
beantwoord toen ik de volgende, door hem overgenomen
tekst, in een van de schriften vond:

Het voorjaar nadert en binnenkort zal de grote weide
op het Kampereiland weer ontwaken uit de winter-
slaap in een nieuwe schoonheid. Dan zal de kievit
weer buitelen boven de velden en de grutto zal roe-
pen over het weideland. Het Kampereiland is wel het
weideland bij uitnemendheid.

Maar waar ik alleen de schoonheid zie, zag hij ook iets an-
ders. Het leven was vaak hard; mensen hadden te maken met
ziekte, armoede, oorlogen en het altijd op de loer liggende
zeewater. Jan Hoekman zag gedurende zijn tijd op aarde
grote veranderingen en vooruitgang, zowel op het eiland als
in de samenleving. De komst van kunstmest, elektriciteit,
stoomgemalen, zuivelfabriek, machines, betere wegen, de
Afsluitdijk; het had allemaal grote en blijvende invloed op
het dagelijkse leven op het Kampereiland.

Zijn waarnemingen wakkerden het verlangen aan om zijn
ervaringen op te schrijven. Dit deed hij vooral van 1941 tot
1949, het jaar waarin hij negentig werd. De directe aanlei-
ding was een confrontatie met zijn sterfelijkheid.

Het jaar 1941 begon zwaar voor me. In februari en
maart was ik zo ernstig ziek, dat ik vreesde voor mijn

leven. Hoe graag ik ook wilde praten met mijn bezoek, het lukte me niet. Zo benauwd was ik. Tijdens mijn ziekte was ik tot de conclusie gekomen, dat als ik nu zou sterven, er niets bewaard zou zijn voor mijn nageslacht. En dan ging het niet om aardse bezittingen, maar om gedachten over de belangrijke zaken in het leven. Geloof, hoop en liefde, daar draaide het om. Ik wilde dit op papier zetten, zodat nabestaanden en vrienden ons niet als verloren beschouwden. Toen in april herstel volgde, zette ik mezelf aan het werk en schreef het schrift 'Aan mijn kinderen, vrienden en bekenden'.

Mijn oma herinnerde zich zijn ziekbed nog goed. Op een maandag liep mijn opa op de markt en kreeg daar te horen dat zijn grootvader erg ziek was. Wilde hij nog afscheid nemen, dan moest hij daar niet te lang mee wachten. Samen met zijn broer ging hij de volgende dag naar het huis van zijn grootouders om zijn grootvader nog eenmaal te zien. Maar de oude man stierf niet! In de volgende dagen knapte Jan Hoekman op en zwaaide zijn benen over de rand van het sterfbed om er de komende jaren niet naar terug te keren. De maandag erop liep hij zelf weer over de markt ...

In deze periode begon hij met het schrijven van zijn memoires. Overtuigd dat over een jaar of vijftig de schriften met belangstelling zouden worden gelezen door zijn kleinkinderen. Een kopieermachine was er niet, dus hij schreef de schriften vaak over, want er verdwenen er ook wel eens een paar.

Ik sta de schriften wel eens af ter inzage, maar zo worden mij ook sommige ontstolen. Vooral het schrift ge-

titeld 'Toen ik zestien was'. Van deze zijn er vier zoek, waarvan één op het ziekenhuis te Kampen, waar mijn vrouw zeventien weken is geweest. Nu is mijn troost dat de lezers die deze schriften achterhielden juist de grootste belangstelling toonden. Maar met dat al heb ik schriften al zevenmaal moeten overschrijven. Zo is te denken dat ik wel werk heb.

Hij schreef door tot vlak voor zijn overlijden. De schriften kwamen daarna bij mijn opa terecht, die ze zijn leven lang als een schat bewaarde.

Op een heel mooie dag in 2009 was ik met mijn gezin en grootouders in Giethoorn. We waren er om een beetje rond te wandelen, op terrasjes te zitten en de museumboerderij te bezoeken. Hier kregen we mijn opa, die het grootste deel van zijn leven op een boerderij had gewoond, bijna niet meer weg. Hij was in gesprek geraakt met andere bezoekers en zat op de spreekwoordelijke praatstoel. Afwisselend leunde hij op zijn stok en gebruikte hij die als aanwijfsstok. Op het erf lag wat speelgoed van vroeger, waarmee mocht worden gespeeld. Voordat we het goed en wel doorhadden, rende hij - 87 jaar oud en niet meer de soepelste, dachten wij - met een hoepel met een stok eraan door het gras! Hij wilde het even voordoen aan onze kinderen ... In die museumboerderij, te midden van al die oude voorwerpen die hem zo vertrouwd waren, begonnen onze gesprekken over Jan Hoekman, zijn opa van moederskant. En hij vertelde over de schriften.

Tijdens ons volgende bezoek aan mijn grootouders lazen we wat in de schriften. Dat het waardevol was, was mij wel duidelijk. Mijn opa wilde graag dat er wat met de schriften

gebeurde. Hij was bang dat als hij zou sterven, niemand er meer belangstelling voor had. Moest hij ze aan het gemeentelijke archief geven?

Wij boden aan het eerste schrift getiteld ‘Voor mijn nabestaanden en vrienden’ te kopiëren voor de hele familie, wat hij een goed plan vond. Zo gebeurde het dat hij op een dag het schrift gewichtig in de handen van mijn man legde.

Thuis las ik het schrift en begon het over te typen, want ik wilde het graag toegankelijk maken voor de familie. Door het kleine handschrift van Jan Hoekman was het dat namelijk niet. Mijn man scande de pagina’s en ik typte ze over. Werkend aan het document werd ik steeds enthousiaster; ik leerde mijn betovergrootvader kennen, een man die ruim 150 jaar geleden was geboren! Dichter bij mijn eigen voorgeschiedenis kon ik toch niet komen?

Het boekwerkje dat hieruit volgde, kreeg de familie toen mijn grootouders hun 65-jarige huwelijk vierden. Mijn opa vertrouwde me toe: “Ik heb nog meer schriftjes, maar dat komt nog wel. Het hoeft niet allemaal in één keer.”

Een jaar lang gebeurde er niets met de schriftjes. Op maandagochtend 8 februari 2010 kreeg ik telefoon. Mijn opa was met de ambulance naar het ziekenhuis gebracht. Hij was vreselijk benauwd. In het ziekenhuis werd de ernst van de situatie snel duidelijk. Hij moest veel behandelingen ondergaan, wat zijn conditie eigenlijk niet meer toeliet. Hij vond het ook mooi geweest en wilde wel sterven. Mijn moeder zat bij hem en zei dat mijn vader onderweg was naar het ziekenhuis, maar dat hij in de file stond. “Ik

sta ook in de file”, antwoordde mijn opa, maar hij doelde op de hemelpoort. Om 18.45 uur overleed hij. Hij werd 88 jaar oud.

Op begraafplaats De Zandberg in IJsselmuiden werd hij begraven. Eén graf verder is het graf van zijn opa, Jan Hoekman. Ze hadden een bijzondere band, wat ook blijkt uit het feit dat ze vlak naast elkaar liggen. Dat was geen toeval.

Mijn grootouders kochten het graf, waarin plaats is voor drie personen, in 1945. Hun dochtertje Egberdina van 16 maanden oud was plotseling overleden, nadat ze haar inentingen had gekregen. Binnen een paar dagen overleed ze aan hersenvliesontsteking. Op De Zandberg werd ze begraven. Jan Hoekman was al oud en wilde graag het naastliggende graf kopen, zodat hij naast zijn achterkleindochter kon liggen als het zijn tijd was. Maar helaas lukte het hem niet snel genoeg om dit te regelen, want er bleek al een graf te zijn gedolven naast Egberdina. Hoewel er dus een graf tussen zit, liggen ze na zijn overlijden wel dicht bij elkaar. En nu is dit ook mijn opa's laatste rustplaats.

De andere schriftjes waarover mijn opa het had gehad, pakte ik later zelf uit zijn kast. “Neem allemaal maar mee”, zei mijn oma. In gedachten beloofde ik mijn opa er iets moois van te maken.
